

Küzdelem a templom szépségéért

Dr. Jajczay János egyet. m. tanár, Budapest

Az egyházművészet – ne kerteteljünk – irányított művészet. Tendenciája van. Az egyházművészet feltétlenül vallásos gondolatot fejez ki vizuálisan, művészi formában. Célt szolgál s mint ilyen, alkalmazott művészet. Lényegileg olyan tevékenység, amely propagál; a kinyilatkoztatás alapján olyan formát, tárgyat alkot, mely hitünket némiképp láthatóvá, a Mindenhatót optikai szerveink útján lelkünkben felfoghatóvá igyekszik tenni. A művészet valóban a „Vita Christiana” lényeges része. Az egyházművész minden ellentmondás nélkül kell, hogy alávesse magát az Egyház rendelkezéseinek.

A templom és mindaz, ami vele kapcsolatos, nem csupán azért szép, hogy a közönség ízlését nevelje, vagy a kellemes környezetben a hívő jól érezze magát, hanem, hogy a művészet által az embert az Egyházhoz közelebb hozza. Eltekintve attól, hogy még lakásunk is többé-kevésbé a benne lévő művészi holmitól nyeri kifejezését, a templom jellegét is bizonyos fokig ez adja. Annak, aki az Egyházzal gondol, kötelessége a vallásos művészettel törődni. A művésznek hitet hirdetve becsületest kell alkotnia az Egyház számára, de a megrendelőre nézve is parancs: széppel az Isten dicsőségét hirdetni. Annak, akire a templomot bízzák, a jóért, a szépért síkra kell szállnia, mert a rossz alkotás nevetségessé, gúny tárgyává teheti a legszentebb helyet is. Szabály tehát: az istenházat csak abszolút értékű széppel szabad díszíteni s a már beférkőzött selejtest kímélet nélkül ki kell irtanunk.

A művészet nem foglalható szabályokba. Felesleges, meddő kísérlet lenne, ha most az egyházművészetre vonatkozó szépművészeti törvényeket mégis rendszerbe akarnók szedni. Azonban bizonyos általános szempontok lebeghetnek előttünk, amit jó tudni.¹ Kezdjük a templomon és az erre vonatkozó érvényes általános igazságot alkalmazzuk minden egyéb berendezési tárgyra. A templom kívül-belül olyan legyen, hogy az Isten házának érezzük.² Amint a színház színházat, a városháza városházat mutasson, úgy kétséget kizáróan szembetűnő legyen, hogy templomot látunk, amely környezethez, térhez, utcához, faluhoz, városhoz és a tájhoz is alkalmazkodjon. Amint a cukrászda nem lehet olyan, mint a cipőkereskedés, a patika nem téveszthető össze a rőfös-üzlettel, a templom is a maga jellegét, rendeltetését közölje és ez szembetűnjön már konstrukciójánál fogva is. A templom előtt állva, a templomba lépve ne támadjanak kétségeink, világosan, érthetően hirdesse katolikus mivoltát. Kétséget nem tűrő szabálynak mondhatjuk ezek szerint, hogy az egyházi vonatkozású épület és tárgy lényegét illetően világos legyen. Fontos, hogy a kép, a szobor formáját és tartalmát könnyen leolvashassuk. A hívő közönséget ne tévesszük össze az amatőrrel, aki különleges tárgyat is gyűjt.

Az egyházi vonatkozású kép, szobor és iparművészeti tárgy akkor érthető, ha díszekkel nem túlhalmozott, pl.: az Úrfelmutatóban tisztán lássuk az ostyát, az Úr Jézus

1 Talán a legfontosabb az, hogy a legkisebb kétségünk esetében az illetékes egyházi hatóság, (Egyházművészeti Tanács) véleményét kérjük ki a templomot illető legkisebb változás esetében és ha ez a vélemény nem találkozik a mi tetszésünkkel, ne minősítsük gorombaságnak.

2 Ezek szerint minden másra is vonatkoztatva, például a ciborium ciborium, a kehely kehely stb. formájú legyen.

testét. Pagnás és logikus legyen mindig a tárgy és a dekoráció. A templom, az egyházi vonatkozású munka, azonkívül, hogy mindenki előtt érthetően beszél akkor szép és jó, ha célját szolgálja. Az anyag, s szerkezet együttvéve harmonikusan érvényesüljön, valamint a forma is összhangban álljon – és ezt hangsúlyozzuk újra –, csak a kultuszt szolgálja. Fontos, hogy ne legyen nagyhangú, ne mutasson többet, mint ami. Röviden: ne legyen talmi. Az arany, arany, a gipsz, gipsz, a fa, fa legyen. Legtöbbet a technikai becsületesség³ és az anyagőszinteség⁴ ellen vétenek, és így a szemlélő megtéved. A technika, az anyag is hazudhat. De hiszen a valódiságát, őszinteségét, az anyag minőségét, – például a kehelynél – bizonyos fokig, bizonyos tárgyaknál meghatározza, szigorúan követeli a liturgikus szabály, ami nem jelenti, hogy másutt be ne tartsuk. Az Egyház azonban néha nemcsak az anyag minőségét írja elő, hanem a formát is – így például maradjunk az előbbi példánál, a kehelynél, amely nem lehet serleg, váza, korsó alakú – és ehhez, amint tudjuk; az Egyház szinte olyan szigorúan ragaszkodik, mint a festésnél, mozaiknál, szobornál, amelyek nem lehetnek dogmaellenesek, vagy extravagáns egyéni kitalálások. Az előírás – amint láthatjuk sok század egyházi vonatkozású műtárgyan – nem börtöne a művészetnek.

Szervesen a tárgyhoz tartozó, belőle kisarjadt széppel díszítve akarjuk látni a templomot és az egyházi vonatkozású eszközt. A hozzátett felesleges, ráerőszakolt, oda nem illő dísz káros hatású, elvonja a figyelmet a lényegestől és nem jobb, mint az a dekoráció, amely gátolja a funkciót. Egy szentségmutató például nem lehet olyan nehéz, hogy a pap ne tudja felemelni és olyan díszes cirádákkal teli, hogy a papot funkciójában gátolja.⁵

Szíveljünk meg egyet-mást az iparművészettel kapcsolatban. A művészet, de különösen az iparművészet, nem választható el a technikától, hiszen az alkalmazott művészet, a művészet és technika egyesítéséből keletkezett. Az iparművészeti tárgy, természetesen gyönyörködtet is, de nem ellenkezhets a célszerűséggel, nem zavarhatja a használhatóságot, mert lényegében használati tárgy, benne a cél és forma, a szép és hasznos kapcsolódik. Ezt annak, aki érintkezésbe kerül az iparművészeti tárggyal, például ha megvásárolja vagy készítetteti, tudnia kell. Már pedig a templom zsúfolásig telve van iparművészeti tárggyal.

Az egyházművészeti alkotás fontos jellemzője az egyszerűség is, ami nemcsak az alkotás külsejére, hanem a belső lényegre is vonatkozik. Az egyszerűség segíti elő a belső átlátszóságot. Az egyszerűség a nagy művészet jellemzője és a kiérett alkotás ismérve. A mű egyszerűsége, a harmónia és a világos kifejezés egyesüléséből születik, biztonságos kiegyensúlyozottságot fejez ki, miáltal a tartalom könnyen érthetővé válik.

Mindezt nem ma találták ki, nemcsak a mai egyházművészetre vonatkozik és nemcsak a mi időnk új követelménye, hogy a jó épület, iparművészeti tárgy, kép, szobor világos, az anyag és technika őszinte legyen. A formatisztaság, az egyszerűség, a világos gondolat kifejezés, amit fennebb említettünk, minden jó, régi, nemes művészi alkotáson felismerhető. Csak vagy egy század óta éltek vissza vele. Az egyházművészeti alkotásnak – legyen az épület, kép, szobor, vagy iparművészeti vonatkozású -, a gondolatnak, mely létrehozza, mindezek mellett eredetinek kell lennie, mert egyébként utánzás. Az eredeti alkotás eltérő jegyekkel rendelkezik. Változást mutat az eredeti, ez

3 Pl. kézzel kalapácsoltnak látjuk a bronz csillárt, holott préselt.

4 Pl. a gyóntatót tölgyfára, mahagónira eretik (flóderozzák), festik, pedig fenyőfa. Az oszlopot, pillért szívesen mómárványozzák, holott cement.

5 Az imakönyvben nem lehet olyan agyondíszített betű, amelyet ne tudnánk elolvasni.

azonban – jól jegyezzük meg – nem egyenlő a szabálytalannal és nem is eredetieskedés. Nem jelenti azt, mintha az eredeti kizárná a stílustörekvéseket, vagy megvetné a múltat. Az eredeti alkotás a tradíciónak nem ellensége, sőt felhasználja, tovább fejleszti. Betartja a szabályt: „régiből jót”. A komoly művész biztosan nyúl a hagyományhoz és merít belőle. Nem veszi át azt, ami gátolja a saját kifejezését, vagy zavarja a maga eredeti gondolatának közlését. A művész az öncélú-eredetit nem ismeri. „Csak azért is” eredeti nem akar lenni, amint nem tűri az egyházi alkotás, hogy csak szép legyen. Az olyan egyénit hajszólo alkotó, aki nem mert belőle fakad, újít, hanem ezzel például fel akar tűnni, – nem alkalmas vallásos mű létrehozására.

Kíséreljük meg a pozitív meghatározások után közvetve megközelíteni a lényegét, a célt szolgáló, illetve a rossz egyházművészet jellemzőit felsorolni. A XIX. század egyházművészetéről sokat írtak. A fő hiba voltaképpen a naturalizmusban leledzett s mert ez a kor materializmusának velejárója volt, nem lehetett egyházművészet. Aki még ma is csak realizmust, csak naturalizmust akar, vagy keres az egyházművészetben, tudatosan vagy öntudatlanul – az anyagelvűség álláspontján áll. Az ilyennek a művészet szegény, a gótika – nem neogótikát értünk alatta – dadogó, az ókeresztény primitív, a román vaskos, a barokk mesterkelt, Greco, Magnasco, Michelangelo, Tintoretto beteges, ferdelátású és az ilyen nem érzi, hogy az egyházművészet valami magasabbrendű kérdés. Az egészben csak az a csodálatos, hogy éppen ezek a román, gótika, barokk festészet, szobrászat opponálói az építészetben a neostílusok hívei. Nekik Cimabue érthetetlen, Giotto kezdetleges és Duccio semmit sem mond. Ha építészetről esik szó, az elmúlt idők kópiáira esküsznek, ezt az esztétikailag fonák álláspontot hirdetik s a kor kényszerű hatását akarják leküzdeni, az időt szeretnék megállítani, sőt visszaigazítani. Pedig a regótizáló beton mérművel, semmit sem tartó támasztó pillérrel, gipszbordával, habarcsoszloppal, maltercirádával teremtett hamis, élettelen világgal nem lehet lelket, érzést kelteni.

Szélmalomharcot vívunk, mert a neo- és a re-építészet már megszűnt. A mintalapok után dolgozók levitézlettek s az egész világon már arra gondolnak, hogy hogyan lehetne ezeket a szerencsétlen neoépületeket valahogy elfogadhatóvá tenni, – mondjuk így – korszerűsíteni. A sivár homlokzat és a vakoló építészet már elintézett probléma. A baj mással van, főleg az „iparművészettel”, mert a szobapiktorból lett templomfestő, a festett márványoszlopok mesterei, akik „selyem-falat” is tudtak festeni a templomba, a fennhéjázóan hencegő, gyanús cifraságok gyártói, a templomaranyozók, a gipszöntők még virágzó ipar úzói, a szentszobor-gyár, ahonnan édesarcú vértanúk és puha, lágy, rózsaszínű Jézus-Szíve szobrok kerülnek elő; a kiugrodíszes, apró tornyocskák oltárainak asztalosai, a habarcsból készült, a márványt mutató vagy bronzírozott angyalok iparosai még nagyban garázdálkodnak. Az „árjegyzékből” választott kehely, szentségmutató, Corpus, gyertyatartó, örökmécses stb., stb. még itt kísért. Igen, az oltáron ott a művirág, a falon a műnyomat és a „valódi olajfestékkel, kézzel festett”, pepecselt kép, a szószéken a műcsipkés, az úgynevezett „szorgalmas Mariska hímzés”, vagy az idősebb hölgyek által kedvelt keresztszemes kézimunka az egyházi ruhákon, melyeket. időtöltésből, vagy kegyes célból – de akkor is csak kontármunka – készítettek. Nem, az egyházművészet nem félembert igénylő, dilettáns szórakozást kielégítő tevékenység.⁶ Ezen – magunk között vagyunk – meg kell botránkozunk éppúgy, mintha éretlen cincogást hallunk a kórusban. A templomból a

⁶ Ez lehet az orvosok öröme, akiket az üzletben előnyomott, „kreuzlivel” díszített vagy „stikkelt” párna özönével látnak el a hálás páciensek.

középszerűt is ki kell zárunk, hát még az annál rosszabbat. Szép, szép az ilyen ingyenmunka, csak ízléstelenség s a lélekben kiszámíthatatlan kárt okoz. A gipszöntő, templomfestő, aranyozó, a kegyesárjegyzék, a dilettáns kézimunkázó, az ingyen templomterveket készítő pallér még a XIX. század öröksége. A rokokóban és azelőtt vagy másfélezer éven át, a dilettáns ki volt zárva a templom díszítéséből.

A múlt század egy másik nagy, szinte kiirthatatlan, hagyatéka, amely ugyancsak megrontja az Egyházat, a kétes értékű gyári holmi, az egyházi tömegcikk, amelynek ismertetője, hogy az készíti, akinek gyára, tőkéje van és üzletet akar csinálni. Az ilyen holmival különös fogalmak keverednek: vállalkozó, munkabér, konkurrenca, nagykereskedő, kiskereskedő, kasszaskontó, egy tucat, stb., amelyek mind csak az egyházművészet elsatnyításához vezetnek. Még kiejteni is borzalmas: az iparrá lett egyházi tárgy a gépstílus produktuma, márpedig a gép személytelenné teszi a művészetet, a zsarnok gép jellemtelenné és jellegtelenné az alkotást. A művészet szellemét félreismeri az, aki ezt vásárolja; az alkotás alapvonásait, tulajdonságait, melyek a tárgyat művészi alkotássá alakítják nem érti meg és legfőképpen nem érzi át a magasztos célt, amikor a templomba ezt behurcolja. Nézzük csak meg például az imakönyvbe való szentképecskéket, milyen ízléstelenséggel tölti meg lapjait és mi tőrjünk, hogy olvasás közben, a legszentebb gondolatok közepette, a Miatyánk és Hiszekegy között a zugfestő három színnyomatával odatolakodjon. Vagy figyeljük meg a „stancnizott” érmekeket, a masszából gyúrt rózsafüzéreket, az ízléstelenebbnél ízléstelenebb ezüstözött szobrocskát, a pléhkereszteket, préselt kelyheket, monstranciákat, gyertya-tartókat, öntött üvegből készült, de csiszolat mutatós misekannácskákat, a kirakatokat előntő, profanizáló porcellán angyalszobrocskákat, stb. Ember legyen, aki fel tudja sorolni mindazt, amivel az Egyházat megszégyenítik.⁷ Higyjük el, Huysmans lelkét nem ez a katolikus művészet ragadta magával és nem ez a giccs tette az Egyház hívévé. Hamis egyházművészet nem segíti elő a magas életeszmény élését.⁸ A rossz művészet nem dicsőíti a vallást és az Egyházat. Egy másik konvertita, Ruskin, ugyancsak nem erről a művészetről alkotta meg etikai elvét. Emlékezzünk csak arra, amit hirdetett, hogy: „A szépnek, a művészetnek társadalmi elterjedettsége általánosságban az egészséges társadalom kritériuma”.

Általános művészeti elvekről szóltunk, melyeket annak, akinek a művészethez némiképp érzéke van, érdemes meghányi-vetni. Mindez, amit érintettünk, éppen úgy vonatkozik a profán művészetre, mint a vallásosra, mert vegyük egyszer s mindenkorra tudomásul: az egyházművészet, mint művészet nem él külön életet. Ha az egyházművészek azt hiszik, hogy a vallásos művészet eltér a profán művészettől s nekik stílusban, formában, felfogásban mást kell alkotniok, úgy bizvást mondhatjuk, hogy: az Egyház élete nem virágzik. Különbség a profán és egyházművészet között annak saját világán belül alakul, nem tér el és nem jár külön úton, mindig egy művészi stílushoz idomul. J. Maritain mondja: „Nincs külön egyházi stílus és külön vallásos technika.” Az egyházművészet ha virulens, nem válhat el a kor szellemétől, a kor művészetétől. Az egyházművészet mindenkori tükrözője a mindenkori vallásos érzésnek, de a korszellemnek is. Volt idő, amikor meg akarták állítani, le akarták rögzíteni a művészeti alkotásnak módját, kifejezését, például a bizánci művészet idejében. Így az ikonfestést minden részletében pontosan körülhatárolták. Az ikon,

⁷ Ezzel nem azt mondtuk természetesen, hogy a sokszorosítás okvetlen gyáripar, hiszen a grafika, például a fametszet is sokszorosítással készül.

⁸ Gondoljunk csak arra, mit tartunk az olyan emberről, aki hamis ékszert, straszt hord.

formában megváltoztathatatlan, örök akart lenni. De az athoszi festők kézikönyve akárhogy megkötötte is a művészek kezét, minden képről, amelyet szigorúan az előírás szerint festettek, mégis leolvasható a kor gondolata és a kor hite. A forma néma és érthetetlen, éppúgy mint az idegen, ismeretlen nyelven mondott ima, ha nem idomul a korhoz.⁹ A XIX. század művésze ezt nem hitte. Ezért hirdethette, hogy utánozni kell a stílust, egy már bevált korszak ízlését, művészi álláspontját és kész a művészet, illetve amint mondani szerették, a hangulat. Még ma is akad olyan balga, aki hirdeti, hogy a gótika áhítatosabb, mint a rokokó és nem gondol arra, hogy a középkori művészet mást sugároz, mint a késői barokk. Más mozgatja ezt és amazt, s a kettő nem mérhető egymással. A művészet nem fejlődik, mert – és ez nemcsak szólam – a művészet örök. Csak változik céljában, formában. Cimabue, aki a „maniera greca” egyik legnagyobb mestere, nem lehet mérni a korai reneszánsz Giottóval. Giottot viszont nem lehet Masaccioval, Masacciot Beato Angelicóval, vagy utóbbit Rafaellel. A reimsi dóm nem szebb, mint a ravennai San Vitale. Szent Ambrus himnusza nem tökéletesebb, mint aquinói Szent Tamás Krisztus testéről szóló éneke, holott közel ezer év a távolság közöttük. Ma már tudjuk, hogy ahhoz, hogy a művészet által a hit bennünk rezonáljon, élménnyé váljon, lelkünk szárnyat kapjon, a Mindenhatót megközelítsük, nem kell más kort idéznünk, más kor stílusában építenünk, festenünk, vagy mintáznunk. Mi a jelenben élünk, s mert azzal tisztában vagyunk, hogy az örök keresztény gondolat nem jelenti az örök formát, a magunk módján kifejezve akarjuk egyházművészetünket létrehozni.

Minden korszak magán viseli bélyegét, csak a miénk ne viselje? Nincs szégyellni valónk. A beton van olyan becsületes anyag, mint a habarcs, vagy a téglá. A modern festők, szobrászok éppen úgy, ha nem jobban felkészültek, mint a XIX. század művészei. És legyünk arról is meggyőződve, törekszik úgy a tartalomgazdagságra, mint a régiek. Vagy kivételek vagyunk? Nem tehetetlenséget jelent-e, ha a más nem tudjuk kifejezni? Az bizonyos, ma is van kevésbé sikerült modern egyházművészet, de van sok jó is. Korszakunk igen széteső, de az emelkedés jelét is felfedezhetjük. Azt is elismerjük, hogy a modern egyházművész még nincs azon a szinten, mint a középkori, vagy reneszánsz mester, de mert bennünket, érzéseinket nyilvánítja, a jóért való küzdelmünk, a szépért való harcunk, a mi célunk, törekvésünk jut műve által kifejezésre, ezért kell ezt csinálnia.

Ha a ma egyházművészeti törekvéseit értékelni akarjuk, helyes megvizsgálnunk a közelmúltat, a múlt század szétmállását, ízlés és szellemnélküliségét és azt figyeljük meg, hogy mivé süllyedt a diadalmas egyházművészet a „művészet szabadságának korában”. A cipőnket, ruhánkat, lakásunkat, villánkat, házunkat a magunk ízlése, igénye szerint készíttetjük el, rendezzük be, de templomunkat nem. Nyitott kaput döngetünk. A modern művészet lenézése már régesrég megszűnt. Éppen azért, legyünk tárgyilagosak és ismerjük el hibáit. Építészetünk fő-, vagy alapanyagát, a vasbetont még nem teljesen ismerték ki. A modern egyházi építészet anyaggal való viaskodása még ráüti bélyegét egyházművészetünkre, de hiszen ez a kezdődő gótika, reneszánsz, barokk, stb. sajátsága is. Minden esetre, egy szembetűnő a mai egyházművészetben és pedig: a vágy él a modern templomépítőben, hogy az anyagot áttelekítse.

A korszerű egyházművészet sokat ígér, mert állandóan foglalkozunk vele, vitázunk róla, keressük azt a sajátságot, melyet a nagy feladat, a vallásos művészet megkíván, illetve követel. Istent és az Egyházat a művészet által szolgálni fontos és ma

9 A tárgy szellemi atmoszférája mindent elárul a műtörténész számára.

ismét felismert kötelesség a hívők, művészek és egyházi személyek által egyaránt. A mai egyházművészet már nemcsak a múltat üti, hanem produkál is, nemcsak futkosva keresi, hajszolja az újat és a korszerűt, sőt már össze tudja egyeztetni a tradíciót a jelennel.¹⁰ A modern egyházművész érlelő gondolatot fejlesztő, nem valami mesterséges homunkulus. Nem akar kimerített anyaggal foglalkozni és egy kimerült, kiérett stílust feltámasztani. Az étellel való kapcsolatot kívánja kimélyíteni. Azt akarja, hogy a becsületes munka szépsége, a magas ideálokra való törekvés nyerjen benne kifejezést.

Mint minden nagy művészeti korszakban, úgy ma is az architektúra stílusa befolyásolja az egyházművészetet részleteiben is. Ezért szembetűnő az egyházművészetrel foglalkozó egységesre való törekvése, aminek természetes követelménye a lélektelen industrializáció kiirtása. Mit jelent ez a gyakorlatban? Például a stációt ne Csehországban nyomják, Szent László fejére ne az osztrák császári koronát tegyék, az oltár gyertyatartóját ne a sablonos műtyürkével díszítsék, – hihetetlen és mégis erről is beszélnünk kell – a misekönyvből olvasni lehessen, a templomablakból fény szűrődjön be, a templompadban ülni, a gyóntatóban térdepelni lehessen. A Szent Terézke sablonos gipsz-szobrát ne vasból készült rózsák vegyék körül s a rózsák kelyhében villanykörték ne égjenek, stb.

Tartsuk szem előtt azt is, hogy az egyházművészet nemcsak templomépítés, képfestés és szobormintázásból áll; legalább ennyire fontos a belső berendezés is. Valóban az architektúra célt szolgál, de a többi is, ami vele kapcsolatos, az sem készülhet recept szerint. A templomban nincs öncélú szobor, kép, gyertyatartó, tömjénező, keresztelő medence. A templomban lévő alkotás ezek szerint – erre már céloztunk is – nem lehet l'art pour l'art produktum s ebben nincs kivétel, még a legnagyobbak sem élvezhettek soha templomban privilégiumot: Giotto freskói, Rafael vásznai, Michelangelo falképei, szobrai, Tintoretto festményei, stb. is bizonyos célt szolgálnak az Isten házában.

Milyen semmitmondó, keveset kifejező, hogyha az egyházművészetről mint építészeti, festészeti, szobrászati iparművészeti feladatról beszélünk. Mennyire nem határozza meg a feladat fontosságát, nagyságát. Hiszen ha oldalakon keresztül beszélénk külön-külön magáról a templomról, az épület szívééről az oltárról, a rajta lévő keresztéről, gyertyatartókról, tabernákulumról, örökmécsesről, kehelyről, ciboriumról, misekönyvről, ennek tartójáról, a misekannáról, tömjénezőről, miseruháról, amely más és más ha örömmel vagy gyásszal kapcsolatos és a napnak megfelelően fehér-, zöld-, vörös-, lila- és fekete színű, lévén az Egyháznak mindenre kifejezése, szimbolikája, a vállkendőről, albáról, alsó ruháról, cingulusról, manipulumról, stóláról, pluviáléről, casuláról, valamint egyéb hozzá és az oltárhoz tartozó textíliáról, a főpapi misénél használatos kellékekről, a szentségek kiszolgáltatásával kapcsolatos eszközökről, keresztelő medencékről, keresztelő kannákról, gyóntató székről, az áldozó térdeplőjéről, a szent olaj- és sótartóról, monstranciáról, ennek trónusáról, a szenteltvíztartóról, sok egyéb kegytárgyról, a relikviák szekrényeiről, tokjairól, a betlehemről, a nagyböjti képlepelről, a szentsírról, a húsvéti gyertyáról, a gyászmisénél használt katafalkáról, a keresztútról, a szószékről,

¹⁰ A ma művésze a tradíciót tiszteli, míg a XIX. század építészete elvetette a folytonosságot, a természetes művészi változás módját. A rokokó után minden tradíciót félrelökve, klasszicizáló, gótizáló, stb. lett, holott a tradíciótisztelet azt kívánta volna, hogy a késői barokkból induljon ki, ehelyett a neki ismeretlen, számukra holt művészethez nyúltak, egyszerűen csak utánoztak.

padokról, orgonáról, a templom tornyáról, a harangokról, világítási testekről, zászlóról, szőnyegről, virágvázákról, a templomban lévő sírokról, sekrestyéről, az egyházközség pecsétjéről, stb., akkor sem merítettük ki a kérdést. Ekkor még mindig nem szóltunk volna a freskóról, üvegablakról, festményekről, szobrokról. A templom a művészetnek a szó szoros értelmében vett tárháza. Gondoljunk csak ízelítőül gondolatban egy dologra, például a misekönyvre. Mik a modern iparművész kötelességei vele kapcsolatban? Helyes, ha a múltból idézünk okulásul. Régen, – hiszen ezt tudjuk – vagyont áldoztak egy-egy missáléért. Hegyet várral, erdőt, szőlőt, falut adtak cserébe a „doktorok kincsházáért”. Ma is lehet festett, írott, nyomtatott s kell, mint régen, a legnemesebb művészi kultúra áradjon belőle. Oh, gondoljunk csak a szépséges korai nyomatokra. Milyen pontosan válogatták meg a papirost, a betűtípust, s a tipografizálás milyen körültekintéssel történt. A nyomást mennyire gondosan végezték, mennyire méltó, ünnepélyes, szinte szertartásos volt a misekönyv előállítás. A benne lévő miniatúrák, iniciálék, milyen lélekhez szólóak, áhítatot keltők, amelyekhez a festő maga törte a színeket és a festéket nem egyszer szenteltvízzel keverte. De nemcsak a miniaturista volt ilyen szellemű. A papír, vagy pergamen kikészítés is, lelkesedést, hittel való törődést kívánt, nem is szólva a könyv kötéséről, – amely célszerűség, használhatóság, tartósság mellett – művészi egységét emelte. Az elmúlt nagy korok egyházművészei, amit csináltak, hittel, lelkesedéssel tették. Ez a ma művésze előtt lebeg, hogy így dolgozhasson az Egyház javára.

Nem győzzük hangoztatni azt, hogy az egyházművész mindig szolgál és az alkotás a megrendelő műveltsége mellett a művész belső magatartását is kifejezi. A templomban lelkünket Isten felé emeljük, a Mindenható felé tekintünk. Nem lehet, hogy ebben a hazug, talmi, bővli műtárgy zavarjon, meggátoljon. Ezért várjuk el az egyházművészeti alkotástól, hogy a készítés becsületes szellemet sugárzó legyen s a hitet szolgálja. A henye műtárgy a templomban az istenkáromlás egy neme. Kell, hogy minden szín, minden forma, vonal a nagy gondolatot képviselje s a benne rejlő hasson meg még akkor is, ha csak díszítő jellegű. Mindennek, ami a templomban látható, azért is szépnek kell lennie, mert ezzel a széppel a legméltóbbat, az Istent akarjuk szolgálni. Egész biztos az is a szolgálat egy neme, ha az egyházművészetben minden a legművészibbrel telítve, a vas, bronz, üveg, beton, márvány, kő, stb. hozzá, az Úrhoz méltó hódolatunkat tolmácsolja.

Kettőn múlik a vásár. A megrendelőn és a művészen. Az egyházi autoritás és az egyházművész harmóniája elengedhetetlen. A megrendelő szerepét az előbbieken folyamán tisztáztuk.¹¹

A művésztől sok mindent elvárunk. Elemi és természetes feltétel, hogy a művész hívó legyen. A középkori építész, szobrász, festő kezét a Szentlélek vezette, mert amit alkotott szeretetből, hittel csinálta. A művészi rátermettségen, meggyőződéssel kívül azonban más is kell, és pedig egyházművésszé való önképzés, nevelés. Az ezirányú törekvés számára az anyagba való biztosabb beleélést teszi lehetővé. De ki törődik ezzel?¹² 14 Pedig ezen a téren nagy, fontos hálás feladatokat kellene megoldani. Egy-

11 Nem pénzkérdés, hogy művészt vásárol valaki, vagy sem; ízlés és műveltség dolga. Például: nem kell festett gipszstációt rendelni, mikor olcsóbb és ízlésesebb az egy-szerű terrakotta, vagy ha erre sem futja, a közönséges fa-metszet, vagy karc, stb.

12 Tisztelet, becsület a más vallású művész hite iránt, de mégiscsak különös, hogy Benczúr, Székely Bertalan, Lotz Károly egy életen keresztül dolgoztak a katolikus Egyháznak és nem voltak katolikusok, ugyanekkor a katolikus Liezen-Mayer és korának legnagyobb

egy egyházművészeti kiállítás legtöbbször csak próbálkozásokat mutat be. Éppen ezért nem is egységes. A próbálkozás a tapasztalat leszűrésére nem elegendő, nem is szólva arról, hogy a tízévenként megrendezett bemutató nem választja külön az egyházi és a vallásos jellegű művészetet. Mert lehet valami vallásos művészet, de nincs liturgikus ereje. Ebből logikusan következik, hogy nem minden vallásos műalkotás alkalmas arra, hogy az Egyházat például a templomban szolgálja. Sokan foglalkoznak egyházművészettel, mégis – ezt a kiállításokon tapasztaljuk¹³ – nem egységes a szellem. Mutassunk rá az alapokra. A biztonságot nyújtó támogatáson kívül ennek a közösségnek fontos szerepe lehetne: a művész felvilágosítást itt nyerne, liturgikus kiképzést itt kapna, megtanulhatná az őt érintő liturgikus kérdések mellett a ceremóniákat, egyházi jogot, szimbolizmust, hagiografiát, ikonografiát, amelyre épül az egyházművészet.¹⁴ Kizárnók ezzel a durva tévedéseket, a liturgikus forma megsértését. Ebbe a képzésbe bele kellene folynia az egyháziaknak is, akik oktatnák a művészeket és akik művészi szempontból maguk is okulnának. Ugyancsak hiányoznak az egyházművészeti előadások, amelyeken a közönségen kívül művészek, műtörténészek, esztétikusok, egyháziak kellene, hogy részt vegyenek. A kiállítások gyakoribb rendezése is fokozhatná képzőművészeink, művészeink és az egyházi személyek érdeklődését. Röviden szólva: hiányzik a rendelkezésre álló erők egyesítése, ami a művészi átlagot emelné, s a korát érzékeltető stílus kifejlődését elősegítené. Mert az egyházművészeti stílust nem az egyes virtuóz hozza létre, hanem többek egységes törekvése, értve alatta az egyháziak, művészek, hívők közös szellemet szolgáló munkáját. Természetesen ez a stílus nem lehet öncélú, mert a Szentség szépségéért küzd.

egyházművésze Munkácsy Mihály egyházi megrendelést nem kapott.

13 Ne túlozzunk, de milliókat pocsékolunk el évenként selejtes, semmitmondó, Szentegyházunkat egyenesen profanizáló holmira, nem is szólva arról, hogy ez a gyári tömegcikk külföldről kerül hozzánk.

14 S akkor például nem történhetik meg, mint a legutóbb elkészült egyik templomunknál, hogy a kapun nem fért ki a körmeneti sátor, mert erre az építész nem gondolt.